
**DANS ÜZERİNE YENİ YAKLAŞIMLAR; ZEYBEK DANSI HAREKET
SEMİYOTİKLERİ İLE ÇAĞDAŞ DANS KOREOGRAFİSİ**
New Approaches to Dance; Contemporary Dance Choreography with Zeybek Dance
Movement Semiotics

Cemal ACET*

ÖZ

Bu çalışma, Aydın Yöresi Zeybek dansı hareket semiyotikleri ile çağdaş dans koreografisi üretmeyi amaçlamaktadır. Koreografi üretim süreci, Aydın yöresi Zeybek dansı Hareket semiyotikleri esas alınarak farklı doğaçlama çalışmaların rehberliğinde yapılandırılmıştır. Bu bağlamda geleneksel Zeybek dansı yeniden yorumlanarak, güncel hareket yaklaşımıyla zaman, mekân ve araç kavramları ile ilişkilendirilerek tartışmaya açılmaktadır. Araştırma sürecinde planlanan sekiz atölye Ege Üniversitesi, Devlet Türk Müziği Konservatuarı, Türk halk oyunları bölümünde eğitimleri devam eden otuz beş öğrenciyle yapılmıştır. Hareket araştırmaları dört kişilik grup çalışmasıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Devlet Konservatuarı Çağdaş Dans Anasanat Dalı stüdyolarında sürdürülmüştür. Çalışma son olarak solo eser niteliğinde yapılandırılarak, bir kadın dansçıya bir müzisyenin doğaçlama ses tasarımı eşliğiyle tamamlanmıştır. Zeybeğin folklorik özellikleriyle birlikte, Anadolu efsane ve mitleri referans alınarak ritüel bir form özelinde yirmi, yirmi beş dakika arasında değişkenlik gösteren solo çağdaş dans eseri üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zeybek, Çağdaş Dans, Hareket, Semiyotik, Halk Dansları.

ABSTRACT

This study aims to produce contemporary dance choreography with movement semiotics of Zeybek dance in Aydın region. The choreography production process is structured under the guidance of different improvisation studies based on the semiotics of movement Zeybek dance in Aydın region. In this context, the traditional Zeybek dance is reinterpreted and opened to discussion by associating with the concepts of time, space and medium with the current movement approach. The eight workshops planned during the research were conducted with thirty-five students studying at the Turkish Folk Dance Department of Ege University State Conservatory of Turkish Music. Movement studies were carried out in the studios of Mimar Sinan Fine Arts University Istanbul State Conservatory Contemporary Dance Department with a group of four people. Finally, the work was structured as a solo work and was completed with the improvisation sound design of a female dancer and a musician. With the folkloric features of Zeybek, Anatolian legends and myths were taken as a reference and a solo contemporary dance work was produced in a ritual form within a range of twenty to twenty five minutes.

Keywords: Zeybek, Contemporary Dance, Movement, Semiotics, Folk Dance.

Araştırma Makalesi - Geliş Tarihi/Received Date: 10.09.2019, Kabul Tarihi/Accepted Date: 21.10.2019

* **Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı Modern Dans Programı Yüksek Lisans Mezun, cemal.acet@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9507-5723>

Bu çalışmada kullanılan verilerin bir kısmı, 2019 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı Modern Dans Programında tamamlanmış olan “Aydın Yöresi Zeybek Dansı Hareket Semiyotikleri ile Çağdaş Dans Koreografisi” başlıklı yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Atıf/Citation: Acet, C.(2019) Dans Üzerine Yeni Yaklaşımlar; Zeybek Dansı Hareket Semiyotikleri ile Çağdaş Dans Koreografisi). *Eurasian Journal of Music and Dance*, (15), 1-13

Extended Abstract

In this study, the openness of producing choreography in the context of contemporary dance art leads to a discussion of the personal experiences and return to essence of traditional dances combining the past and the present. In this performance, the meaning of zeybek movement semiotics for the dancer is considered as an element of choreography. The process of transformation of the product into choreography was developed with the work of dancers who can use the body at virtuoso level. In addition to dance, a story has been created at the performance. In the performance, the story of the zeybek dance reflects a plot that can have meanings which vary from one person to the other. In this context, performance process can be evaluated as an expression of the dancer's experiences. The production process of the work was realized by acting with the semiotic accumulation of the dancer. Zeybek is a person, an identity. It is used as the name of both a dance type and a music genre. Zeybek is addressed with music and dance having stories related to culture. All of the cultures in Western Anatolia include folk songs, poems, tales, stories and theatrical plays about zeybek. These dances performed separately by men and women traditionally are structured in such a way that they can present a narrative in special ceremonies. Dances are performed purely consciously and have a temporal purpose. It is created to present the person and personality, representing bravery and heroism fearlessly. Its subjects are based on a variety of themes, rituals and series of symbolic movements. As every other dance, zeybek can be addressed with its place, symbolic connotations of its movements, its structural type and function, number and gender of individuals, its representation of a personality, and the names taken from many sources of life. The instrument used in zeybek shows itself as a pure body. However, traditional dances, which are argued to be related to culture, develop mainly from the folkloric fields where the ritual is performed. Zeybeks semiotics can also be found on the dancer's garments. As the most important element that symbolizes the basic character of dance, costumes provide the distinction between the species of zeybek and the region in which they are performed. The headpieces which are the most important and intriguing part of the costume include different themes. The headpiece used in the work is the most important tool reflecting the semiotic point of view. The movement quality also represents the semiotics of zeybek, which is related to bravery and valour. The movements completely have the characteristic of the dance and the performer and occasionally reveals moments in which he encounters, confronts or conflicts in his inner world. Space shapes this process of creation, which is associated with the means of time and dance in its structure and invites to experience it as a renewable form. In this performance, the organic link between traditional zeybek dance and contemporary dance art shows the contact of the two fields with the language of movement. The study bringing Anatolian dance and contemporary dance together has an important feature in the field in terms of its quality, interpretation and dance movement concept in the choreography production process. It is possible to interpret dance with today's interpretation and to define the work in the context of the new generation performance tradition with the contemporary dance understanding. The ways and methods for production include zeybek movement semiotics being an Anatolian dance. The productions passing through the filter of the dancers of different education and body qualities in Ege University, State Conservatory of Turkish Music, Department of Turkish Folk Dance, and Mimar Sinan Fine Arts University, Department of Contemporary Dance reveal the personal interpretations. The performance, which is associated with the concept of time, reveals today's interpretation of the dancer and musician. In this performance, the relationship between contemporary dance art and zeybek dance and Anatolian culture is discussed in the context of current art understanding.

Geleneksel dans ve çağdaş dans sanatı arasındaki organik bağ, yeni yaklaşımlar bağlamında süzgeçten geçirildiğinde, her iki dans sanatının da geleneksel tema ve hareket dilini yansıttığı söylenebilir. Geçmişten günümüze bu yaklaşımdan yola çıkarak, üretilenler incelendiğinde geleneksel tema ve sembolik kavramların çeşitli akademiler, dans toplulukları ve dans sanatçıların eserlerinde kullanıldığını görmekteyiz.

Anadolu dansı ve çağdaş dans anlayışını bir araya getiren bu araştırma için, koreografi üretim sürecindeki yorumlama ve dans-hareket kavramına bakış, alandaki çalışmalardan farklı bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel hareket noktası, geleneksel Anadolu dansı olan Zeybek dansı hareket semiyotiklerini incelemektir. Araştırmanın üretim sürecinde halk dansları eğitimi alan otuz beş dansçıyla gerçekleştirilen sekiz atölye çalışması ve çağdaş dans eğitimleri süren dansçıların bireysel üretimleri, günümüz sanat anlayışındaki kişi ve kişilere ait dışavurumlarla geliştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında çağdaş dansın disiplinler arası etkileşiminden yola çıkılarak, gösteri sanatları bağlamında geleneksel dansın çağdaş eser olarak yorumlandığı bir proje üretilmiştir. Zeybek dansı hareket semiyotiklerinden alınan referansla, hareket kavramının çağdaş dans eserindeki güncel ve felsefi boyutu ortaya koyulmaktadır.

Zeybek dansı hareket semiyotikleri araştırmaları için, halk dansları eğitimleri süren dansçıların deneyimlerinden yararlanılmıştır. Farklı eğitim ve beden kalitelerindeki çağdaş dans sanatçıların süzgecinden geçen üretimler, kişisel yorumlamalara alan açmaktadır. Geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde, halk danslarının geleneksel hareket formları, konuları, tema ve hikâyeleri modernize edilme düzeyinde değerlendirilmektedir. Bu çalışma, dans sanatçıların yorumlarından ilham alınarak, hareket semiyotiklerinin güncel yorumunu ve dışavurumunu yansıtmaktadır.

Anadolu Danslarından Zeybek ve Zeybek Dansında Zaman, Mekân ve Araç

Dans insanlığın doğuşundan beri var olan duygu ve düşüncelerin fiziksel sembollerle karakterize edildiği bir iletişim aracı olmuştur. İlkel yaşamdan bugüne insanlığın her şeyi ifade edebildiği bir araç olan dans kelimesi ‘oyun’ olarak da yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Johan Huizinga oyunu, “*özgürce razı olunan ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bir amaca hizmet eden, belirli duyguları olan ve alışılmışın dışında başka türlü olma bilinciyle gerçekleşen eylem, faaliyet olarak tanımlamaktadır.*” Bu kavramın hayvan ve insanlarda oyun adı verilen her şeyi kapsadığını, aynı zamanda hayatın temelindeki ruhsal bir unsur olarak gördüğünü savunmaktadır (Huizinga, 2017, s. 53).

Oyunun toplumsal işlevi kültürle ilişkilidir. Kültür tam olarak oyundan doğmuş ve bir enerji boşalması, bir hoşnutsuzluk, gevşemek için bir ihtiyaç, bir içgüdü taklidi olarak çeşitli yaşamsal faaliyetleri kapsamaktadır (Eroğlu, 1994, s. 2).

Oyun, gündelik hayattan gelen konulardan beslenerek zaman ve mekân kavramlarıyla sınırlıdır. Bu sınırlar içerisinde özgün ve mutlak düzeni olan icra edildiği sürede niteliği bakımından özgün ve mükemmel bir sürecin yaratımıdır. Dünyevi olayların kendi içindeki düzeni ve düzensizliğini esas alır. Gerçekleştiği anda bir armonik ve ritmik yapıyı esas alırken estetik tepkimelerle çeşitli ifade biçimleri, temalar ve araçlardan ilham alır.

Oyun içindeki oyuncu da bu estetik tepkimelerle yaratım sürecini gerçekleştirir, özgün tavrını bulur ve icrasını fiziksel gerçeklikle ortaya koyar. Kendisi olduğu gibi bazen farklı bir kimliğe bürünüp rol yaparak başka

kişilikleri de oynar. Süreç içinde temsil ettiği şeyle mücadele ederken seyirci gerçekleşen olayı doğal bir eylem olarak gözlemler. Oyun içindeki eylem kendi içinde kozmik bir olayı ele alırken gerçekliği, içselliği ve özdeşliği sağlar. Halk kültüründe temsil edilen sembollerin anlamları önemli yer tutar. Gerçekleşen oyun 'ritüel ve kozmik' bir olay olarak kutsal değerler taşıyabilir. Bir sembol ve simgeyi temsilen farklı semiyotikleri içinde barındırdığı olağandır. Gerçekleştiği süreç içinde yaratıcı kişinin duygusal dışavurumu var oluş ve yok oluş kavramlarında olduğu gibi, başlangıç ve bitişi temsil eden anlardan geçtiği ve gerçekleştiği görülmektedir.

Kutsal bir eylem olarak baktığımızda da sınırlı zaman ve mekânda kültürler arasında benzerlikler göstermektedir. Bu eylemlerde oyuncu, süreç içinde tavır olarak belirli bir tutum içerisinde hareket eder.

Dans ile oyun birbirini tamamlayan bir bağ olarak ele alınır. Esasen özdeş olan bu bağ ile dans, oyunun içindeki özel bir biçim olarak bilinmektedir. Hareket ve ritim unsurlarıyla meydana gelen dans hem plastik hem de müzikaldir. Temelde bir malzemeye bağımlı olarak şekillenir. Hareket eden beden sınırları içinde tavırla hayat bulur. Fiziksel güzelliklerin dışavurumu olarak oyunla tam anlamıyla bütünlük sağlar (Huizinga, 2017, s. 209-211).

Zeybek dansı bir oyun olarak yukarıdaki kavramsal çerçevede incelendiğinde, toplumsal olarak dünyevi konuları esas alır. Gündelik olayları temel alarak oyunu oynar ve kendini gerçekleştirir. Buradan hareketle eylemi gerçekleştiren kişinin kendi tavrını ortaya koyması ve iletmek istediği mesajı estetik algı üzerinden işleyerek icra etmesi olağandır. Performans sürecinde zaman, mekân ve araç olarak kişisel olanı temsil ettiği her şeyde kullandığı sembollerin yansıması tartışmaya açıktır. Yiğitlik, mertlik ve kahramanlığın sembolize edildiği zeybek danslarında mekânla kurduğu bağ ve mekânın içinde müzikle ritimle hatta müzisyenle olan ilişkisi dahi bir amaca hizmet eder. Semiyotikler bağlamında bir eylem olarak dans toplumlarda yaşanan olayların sembolü olarak kendini gösterir. Kişiye ait iç dünyadaki duygusal, bilişsel ve düşsel yaşantı yoluyla gerçekleşen hareketlerin çok çeşitli anlamlar ifade ederek kültürle ilişkilendirildiği mesajlar verdiğini söyleyebiliriz.

Zaman. Zaman kavramını zeybek dansında ele aldığımızda 9 zamanlı ezgi yapılarını ilk olarak ele almamız gerekir. Zeybek müzikal olarak 9 zamanlı ezgiler eşliğinde icra edilmektedir. Bu icra geleneği 9 zamanın farklı versiyonları olan 9/2'lik 9/4'lük 9/8'lik 9/16'lık süreler olarak şekillenirken zeybekler ağır ve kıvrak olmak üzere iki grupta incelenir. Dansın temelinde hareketler müziğin ya da müzik icracısının zamanına eşlik eder. Bu eşlik süreci doğaçlama ve gezinleme de özellikle asma davulun her düm vuruşunu esas alır. Zaman kavramı doğaçlama hareket eden dansçının bedenindeki hareket kaliteleri arasındaki bağlantıyı kurmasında yol gösterici nitelik taşır.

Mekân. Mekân, kavram olarak dans terminolojisinde icrayı gerçekleştiren alan ve alanla kurulan ilişkiyi temel almaktadır. Zeybek dansının icrasında mekân zeybeğin yaşam alanı olan dağlardan ilham almamıza olanak sağlar. Fakat geçmişten bugüne gelen süreçte bu yapı çok farklı değildir. Sonuç olarak kendisini gerçekleştiren kişi mekân olarak seçtiği yeri icra geleneğinden ödün vermeden iç dünyasındaki duyguyu, düşüncüyü katarsis (Aristoteles, 2017) sağlayarak sunar. Yaşam koşulları bu süreçteki en önemli faktördür. Güncel alanda Zeybek düğün, sünnet, asker uğurlama vb. geleneklerin sürdürüldüğü alanlarda icra edilmeye devam etmektedir. Yüzlerce yıldır icra edilen Zeybek dansı hiçbir zaman halktan soyutlanmadan, çeşitli töre, tören, gelenek ve ritüellerde gerçekleştirilmeye güncel formlarıyla devam etmektedir. (Özbilgin, 2003, s. 201) Özellikle Zeybekler icra edildikleri enstrümanlar olan davul ve zurnanın ses desibellerinin yüksek olması sebebiyle açık mekanlarda icra edilmektedirler.

Araç. Araç, dansa beden kendisidir. Hareketlerin ifade bulduğu sürecin kendisidir. Zeybek dansında temelde en önemli araç dansın karakterini de vurgulayan ellerdir. Ellerin fonksiyonları, biçimi, pozisyonu, parmakları şıklatma vb. zeybekte sembolik bir araçtır. Ayrıca zeybekte bıçak, kılıç, kama, tabanca, tüfek gibi aksesuarlarda kullanılmaktadır. Oyunun iç dinamiğini ve karakterini güçlendiren kostüm parçaları ve saydığımız aksesuarlar zeybeği zeybek yapan unsurlardır. Kostümler üzerindeki ince işlemler, başlık, çizme, kuşak, şalvar gibi kostüm parçaları da dansın gerçekleşme sürecindeki araçlardır. Kostüm üzerindeki işlemler ve çeşitli aksesuarlar dansın hangi yöreye ait olduğunu simgelemektedir. Aynı zamanda başlıkların çeşitli formları ve bağlanma şekilleri de (eşkıya, asker vb.) bize zeybeğin kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Zeybek dansını sembolize eden en önemli araçlar dansın karakterini de yansıtan bıçak, kılıç ve tüfek gibi savaşma ve kavgayı betimleyici örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbilgin, 2003, s. 257).

McLuhan'a göre mesajın formu olayın kaynağından alıcıya geçiş şeklidir. (McLuhan, 2012, s. 101) Zeybek dansında ise aksesuarlar mesajın kendisi olarak kullanılmaktadır. Aksesuarlar da aslında sadece bir aksesuar değil her biri bir metaforu içeren ve alt metni olan, bütünsel formu tamamlamak için kullanılan ünitelerdir. Bu bağlamda araç olan aksesuarların rastgele seçilmediği ve iletişim düzeyinde bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Zeybek Dansı Semiyotikleri

Zeybekte ve dansa kullandığımız araç salt beden olarak kendini gösterir. Fakat kültürle ilişkili olduğunu savunduğumuz geleneksel danslar, temelde kendi içinde ritüelini gerçekleştirdiği folklorik alanlardan da beslenerek gelişmektedir.

Zeybekler kendine özgü anlamlar içeren semiyotikleri giysileri üzerinde taşırlar. Dansın temelde karakterini sembolize eden en önemli unsur olarak kostümü ele alabiliriz. Her parçanın temsil ettiği bir anlam taşıyan zeybek giysilerinin semiyotikleri, zeybeğin türlerini ve icra edildikleri yöreyi de ayırt etmeyi sağlamaktadır.

Giysilerin en önemli ve ilgi uyandırıcı parçası olan başlıklar birçok farklı temayı içinde barındırırlar. Eserde kullandığım başlık, bu özellikleri sebebiyle eserin semiyotik bakış açısını yansıtan en önemli araç olmaktadır. Özellikle Anadolu'da başlığın taşıdığı önemi sembolize eden ifadelere baktığımızda eser içinde kullandığımız başlığın, kadın teması üzerinden gündelik hayatta taşınan yükleri temsil ettiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda çeşitli formları ve kişilik özelliklerini yansıtan başlıklar ve bağlanma şekilleri de hem erkek (eşkıya, asker, damat vb.) hem de kadın (dul, kız, yaşlı, gelin vb.) zeybek oyununun yaşam içindeki rollerini yansıttığını söyleyebiliriz.

Diğer bir özellikte zeybeğin hareket kalitesindeki yiğitlik, mertlik gibi anlamları simgeleyen semiyotiklerden doğmaktadır. Hareketler tamamen oyunun ve oyunu icra eden performansçının karakteristik özelliklerini taşıyan semiyotiklerden oluşur. Zaman zaman iç dünyasında karşılaştığı, yüzleştiği veya çatıştığı anları da yaratıcı sürecinde ortaya koyar. Mekân, zaman ve dansın yapısındaki araçlarla ilişkilendirdiği bu süreci güncel olarak şekillendirir ve yenilenebilir bir form olarak deneyimlemeye devam eder.

Ayrıca yaşam koşulları ve gündelik hayatın ihtiyaçlarını içinde barındıran semiyotikler sosyokültürel yapılar, tarih, coğrafya, ekonomi, doğa olayları, ağaç, taş, su, toprak elementleri gibi temaları da içinde barındırır.

Zeybeğin kahramanlık, zafer gibi semiyotiklerini anlatan ellerin toprağa sürütmesi, ayağa kalkış, duruş, ayağı kaldırış ve dizi yere vuruş gibi hareket kaliteleri de vardır. Düğün, dernek, aşk, sevgi, ölüm, keder, savaş gibi her türlü kişisel ve toplumsal olayında semiyotiklerini üzerinde taşır.

Estetik olarak kaygısı yüksek olan zeybek icracısı kendini beğenme ve beğenilme arzusuyla hareket eder. Zeybeği genellikle farklı kaynaklardan yola çıkarak bir kartal veya şahini simgeleyen hareket kalitelerini de temsil ettiği savunulmaktadır.

Zeybekleri birbirinden ayıran en önemli semiyotiklerden biri de isimlendirilme şekilleridir. Kimi zaman bir kişi adı, kimi zaman icra edildiği şehir, köy, kasaba gibi yerlerin isimlerini alarak anılırlar.

Danslara teknik analiz olarak baktığımız ise oyunların icra edilişleri de önemlidir. Yatay ya da dikey bir düzlemde hareket etme ve yürüme, ya da çember formunda dansı icra etme gibi biçimsel formları da görmekteyiz.

Zeybek dansı icrasının kompozisyonel yapısına bakıldığında giriş gelişme ve sonuç bölümlerini içinde barındırır. Birbirinden farklı adım cümlelerinin oluşturduğu bu bölümler oyunun türüne göre isimlendirilir. Giriş semiyotiği yürüme eylemiyle gerçekleşirken doğaçlama hareket kalitelerini de içinde barındırır. Bu bölüm oyunu icra edenin seyirciyle karşılaştığı ilk andır ve tavrını ortaya koyduğu süreçtir. Müziğin semiyotikleriyle (ritim gibi) karşılaşmasından doğan hareket kalitelerinden ortaya çıkan performansın hareket dizileri, gelişme bölümünde çözümlenmeye başlanır. Alana hakim olan kişi yada dansçı göstermek istediği tüm hünerlerini kendine ait semiyotiklerle dışa vurur. Sonuç bölümünde hareketlerin dengelendiği ifade bulduğu beden katarsis sonrası mekândan coşkuyla ayrılarak performansı sonlandırır.

Anadolu'da Dans ve Ritüeller

Halk dansları konuları itibariyle günlük yaşamdan deneyimlenerek sosyal hayata özgü duygu ve düşünceleri temsil eden süreçleri temel alır. Genel olarak konular ritüeller, çeşitli temalar ve sembolik hareketlere dayanmaktadır.

Anadolu'da danslar için bilinen en önemli törenler düğünlerdir diyor Mehmet Öcal Özbilgin'e göre;

Törenlere katılanların eğlenmek için ya da kutsal sebepleri içermektedir. Güncel olarak bakıldığında her iki türe giren bu dansların bugün eğlence amacı güden kutsal anlamından uzaklaşmış oldukları bilinmektedir. Konuları itibariyle, İnsan-doğa ilişkisi, insan-hayvan ilişkisi, üretim (ekonomi) ilişkileri, toplumsal ilişkiler, kavga ve savaş, kişisel konular, aşk-sevgi, beğenme-beğenilme, kıskançlık, askerlik-gurbet ve dinsel olarak çeşitlenmektedir (Özbilgin, 2003, s. 205).

Halk dansları köken olarak ritüel temelli bir türdür. Oyun olarak halk dansları ve kutsal bir eylem arasındaki biçimsel benzerlik bulunmaktadır. Oyun alanı insan hayatının temelinde bulunan, din, hukuk, sanat, bilim gibi kendi kuralları olan bu kutsal alanlarda bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi eylemini ortaya koyan bu alanlarda kutsallaşan, özel kurallar içinde kendi sınırlarını belirleyen niteliklere sahip ritüellerin halk dansını da kapsadığı da söylenebilir (Huizinga, 2017, s. 29). Bu temel kavram zaman zaman değişiklik göstermekle birlikte, bazı halk dansları ritüel olarak görülmemektedir. Toplumsal temellere dayandırılan dans formlarının aynı zamanda kişisel süreçleri de etkilediği bilinmektedir. Bazı araştırmacılara göre ilkel dansların ritüel kökeni olduğu halk danslarının ise eğlence amacıyla gerçekleştirildiği söylenmektedir. Antropologların,

etnokoreologların ve halk bilimcilerin araştırma konuları olan bu alanlarda 'Ritüel ve dans' arasında form olarak farklı nitelikler görüldüğü savunulmaktadır (Wheeler Kealiinohomoku, 2007, s. 129).

Anadolu'da danslar tür ve biçimlerine göre ayrılırlar. Her bölgeye ait il, ilçe ve köylerde çeşitlenip buldukları coğrafyaya göre anlamlandırılırlar. Her dans icra edildiği yeri, içinde barındırdığı hareketlerin sembolik çağrışımları, yapısal türü ve işlevi, kişi sayısı ve cinsiyeti, bir insanı temsili, yaşama dair birçok alandan gelen kaynaklardan aldığı isimlerle anılabilir.

Metin And, Anadolu danslarını düzen bakımından oyuncu sayısına göre üç kümede toplamıştır. "Tek oyunculu, çift oyunculu ve toplu oyunlar bu üç kümeyi oluşturmaktadır (And, 2012, s. 151)". Farklı kaynaklarda yapılan incelemelerde ise oyunların koreografik düzenleri ve bu düzen içerisindeki hareketlerin ifade edilmiş biçimlerini görmekteyiz. Hareket formları çok çeşitli formal yapılar içermektedir. Genel değerlendirmede yine türlere göre hareketlerin iç dinamikleri 'titreme, çalkalama, salınma, fırlanma, dönme, adım alma' vb. olarak isimlendirilir. Dansın içindeki hareket formları genellikle öykünme ve deneme yanılma yöntemleriyle güncellenerek her geçen gün yenilenmeyi sürdürmektedir. Bu bağlamda mekân ve zamanla ilişkili olarak etkili bir ifade biçimini temsil eden dans, davranışların kendi içindeki devinimleriyle bağlantılı olarak bir bütün oluşturmaktadır. Halk dansı niteliklerini taşıyan semiyotiklerin kullanıldığı ve halkın yaşam formlarını esas alan güncel dans anlayışında, çağdaş folklorik dansın yapısına temel olduğuna dair yeni fikirler sunmaktayım. Oyunların incelenmesinde ele alınan bu kısım alt başlıklarda daha ayrıntılı şekilde tartışılacaktır.

Hareket formları yanı sıra dansların üslup özellikleri de cinsiyete göre ayrı özellikler taşımaktadır. Konuları çok çeşitli olan Anadolu danslarında en önemli ayrım dansçının cinsiyetidir. Kadın erkek ilişkilerini ele alan hem ikili ilişkiler hem de bireysel konuları ele alan özelliklere sahiptir. Diğer bir özellik doğaçlama ve düzenli yapılan danslardır.

Bazen soyut bazen de somut kavramlar üzerinden işlenen ve günlük yaşamdan gelen konuları ele alan temalarda önemlidir. Doğaya ait nesnelere, olguları esas alan hayvan, ağaç, su, ateş vb. metaforlarla şekillenmiş özellikleri de danslarda görmekteyiz. Ama özellikle günlük yaşamı canlandıran dansların sayıca diğer özelliklere göre fazla olduğunu görülmektedir. Dinsel temaları konu alan Avrupa'da da toplumsal dernek dansları olarak isimlendirilen 'Samahlar', Anadolu'da büyük bir coğrafyada halen sürdürülen İslamiyet öncesinde ortaya çıkmış kadın ve erkeğin bir arada icra edildiği danslardır.

Tarih sahnesinde İslamiyet öncesi dönemde kadının görevleriyle tanımlanan niteliğinin yanında erkeksi özelliklerini ortaya koyduğu kahramanlık rolünde savaşan, ata binen, silah kullanan rolleri olduğu da bilinmektedir (Ergin, 1958, s. 27). İslamiyet sonrası dönemde de kadınların ve erkeklerin inançları neticesince birbirinden ayrı icra ettikleri gelenek ve göreneklere oluşturmıştır. Cumhuriyet döneminde ise Türkiye'de 1930'lu yıllarda başlayan kültürel reform hareketleri hayata geçmiştir. Köy Enstitüleri ve Halkevleri adıyla kurulan folklor araştırmaları ve halk danslarının yaygınlaşmasını sağlayan kurumlarda kadınların erkeklerle birlikte icra edebilecekleri alanlar açılmıştır (Öztürkmen, 1998).

Bilindiği üzere yapılan çalışmalar Türkiye'de geleneksel dansların törenler, yarışmalar, gösteriler, performanslar özelinde sahne sanatları alanına kazanımını sağlamıştır. Farklı yörelere ait dansların hem erkekleri hem de kadınları ayrı ayrı ve birlikte olarak icra edildiğine tanık olduğumuz çeşitli örneklerine rastlamaktayız. Bölgelere göre incelendiğinde geleneksel dansların temelinde, kendine ait ritüelleri olduğu

söylenbilir. Benzer ve farklı özellikleri olan danslarda kadının ve erkeğin kostüm, müzik, hareketlerin kavramsal olarak incelenmesi de mümkündür.

Postmodern Dansa Güncel Örnek Olarak Zeybek

Geleneksel Danslarda alt başlık olarak birçok kaynakta verilen, ‘törensel ve ritüel danslar’, çalışmamın temelindeki çıkış noktası vurgulamaktadır. Burada kültürel bir olayın toplumsal olarak felsefi boyutlarını farklı işlevlerde güncel yorumuyla görmek mümkün olmuştur. Çalışmamın temelinde vurgulamak istediğim Zeybek dansının hareket semiyotiklerinin çağdaş yorumu üzerine yapılan araştırmam performans sanatı olarak günümüzde isimlendirilen post modern dansa güncel örnek olacak niteliktedir. Zeybeği bu alana örnek olarak denememin altında beden inşaa sürecinde özellikle bireysel ifade biçimlerinin kullanılan bir tür olduğu söylenebilir. Bugüne baktığımızda çağdaş düşünce akımlarından etkilenerek, toplumsal cinsiyet sorunları, ekonomik haklar ve özellikle bireysel ifade biçimlerinden doğan beden üzerine yapılan çalışmaların arttığını görmekteyiz. Beden politikalarının incelenmesinde öznel ifade biçimlerinin gerçekleştirildiği performansların, üzerinde yıllar geçmiş olsa dahi kültürel dans formlarını deneyimleyerek güncel yorumlarla sahneye taşımak çok önemlidir. ‘Üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen toplumsal olarak kabul görmüş bir dans formunun beden politikası üzerinden çağdaş yorumu’ (Topaloğlu, 2010, s. 251-276), bireyselleşen performans sanatı özelinde izleyiciye hem kültürle hem de bedenle ilişkili yeni sorular sordurabileceği kanaatindeyim.

Yapılan araştırmalara bakıldığında özellikle Anadolu dans kültürü içinde Zeybek dansı çağdaş yorum olarak icra edilme sürecinde öncelikli tercih edilen bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. 20. yüzyılın etkileriyle yaklaşık olarak son 20 yılda halk danslarındaki modern etkiler yeni gelişen ve dönüşen repertuarlarda hızla yer almaktadır. Ayrıca güncel form olarak Zeybek dansı, bölgenin alışverişi, insanların iletişime açıklığı, temel olarak dans ritüellerinin yörede halen tekrar edilmesi ve yorumlanması, Anadolu’nun diğer danslarına oranla daha fazla işlenebilir niteliktedir. Bununla birlikte Zeybeğin taklit edilebilirliği kolay bir dans ve işlevselliği sebebiyle de yeni yorumlamalara uygun olduğunu görülmektedir. Semiyotiklerinin incelenmesinin de net, görünür aynı zaman şekil itibarıyla zengin bir kültürel bir alt zemine sahip olması hususunda önemli bir uluslararası kaynak özelliğini barındırmaktadır.

Solo Çalışması

Eser, solo performans olarak dört bölümden oluşmaktadır. Arasız olarak yirmi – yirmi beş dakika arasında bir sürede tamamlanmaktadır.

Fotoğraf 1. Ezgi Yaren Karademir MSGSÜ Bomonti Kampüsü Şebnem Selçuk Aksan Sahnesi

Fotoğraf 2. E. Yaren Karademir

Fotoğraf 3. E. Yaren Karademir

1. Bölüm: Yürüme. Müzik ışıkla birlikte başlar. Bir eylem olarak izleme, merak ve görünürlük kavramlarını temsilen bu bölümde dansçı sağ arka kuliste başlığı ve aksesuarlarıyla ayakta durmaktadır. Durma eylemi ağır adımlarla çevreyi gözlemleyerek tedirgin, ürkek ve aksesuarlarının yüküyle yürüme eylemine dönüşür. Dairesel formda alana giriş ve yürüme eylemi daire formundaki ışığın içinde sahne ortasında önde sonlanır. Başlık ve bedenin bir bütün halindeki ilk görüntüsü içe dönük tavırdaki duruşla belirir. Nefes alışverişler ve sallanmalarla kolyenin bedenle temasından çıkan sesler duyulur. Dışa açılan beden dengeyi temsil eden bir hareket kalitesine dönüşerek göz kontağını seyirciye götürür. Denge bozulur ve tekrar kurulur. Başlığın yükünü en üst seviyede görünür kılan denge, yer ve beden ilişkisindeki hareket kalitesi tekrar dengesizlikle bozularak yeni bir yürüyüşü başlatır. Yavaşlık ve beklemler, hareketteki geçişler ve haller, sabır ve sükunetle ritüelin zeminini hazırlar. Yürüme eylemi üç tur boyunca dairede devam eder.

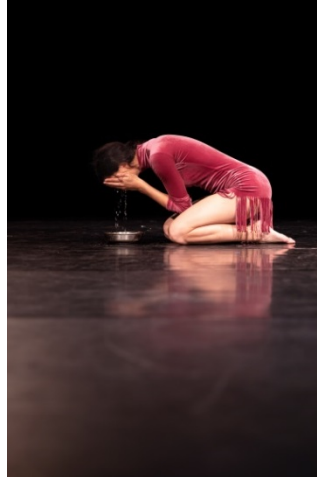
Fotoğraf 4. E. Yaren Karademir

Fotoğraf 5. E. Yaren Karademir

2. Bölüm: Doğum. Zemine inen bakışlar ve yükselip alçalan hareket kaliteleri dengeyle kurulu adım cümleleriyle bütünleşir. Başlığın verdiği yükü hareketler zorlaşır denge bozulur ve tekrar kurulur. Dengesizlik ve denge arasındaki gidiş gelişler, hayatın içindeki davranış biçimlerini temsil eden cinsiyetsiz bir bedeni temsil eder. Zaman, bedenle ve ritimle işlenir. Yavaş yavaş zemine yaklaşan beden, başlığın ağırlığıyla denge ve dengesizlikleri tekrarlar. Yere çömelerek göz kontağını sürdürürken ellerde hareketlenmeler başlar. Başlığın arkasından çıkan el hareketi bedenin kendi iç dengesini kurmayı sağlar. Elin takibiyle birlikte ayağa kalkıp

sallanarak hızlı bir yürüme anı yaşanır. Kolyenin sesi susturulur ve ayakların yerle temasıyla ritmik bir adım kalitesi ortaya çıkar. Sol arka kulisten sağ arka kulise doğru ilerleyen yatay düzlemle hareket kaliteleri devam eder. Hızlanan hareketler yukarı zıplayış ve düşüşle birlikte fiziksel riskler sonlanarak yeniden yavaşlayan bir yürüyüşe dönüşür. Göz kontağıyla ilerleme daire formunda sol ön sahneye kadar sürer. Geline noktada bozulan denge başlığın taşınamaz duruma gelmesiyle tasın üzerinde sonlanır. Alandaki hamam tası içindeki suyun fark edilmesiyle olay örgüsü değişkenlik gösterir ve merakla bakılan bir tavra dönüşür. Başlığın yüzü net göstermeyen örtüsü bedeni yatay ekseninde uzun bir hareket kalitesinde gösterir. O anda başlığın bedenden ayrılır. Çıplak, kırılğan bir hal ve tavırla beden ve hareket yeni bir form alır. Başlığı bedenden ayırarak, sol ön kulise doğru çemberin sınırına bırakır ve kolyeyi de çıkartıp, başlığın önünde konumlandırır ve yere oturur.

Fotoğraf 6. E. Yaren Karademir

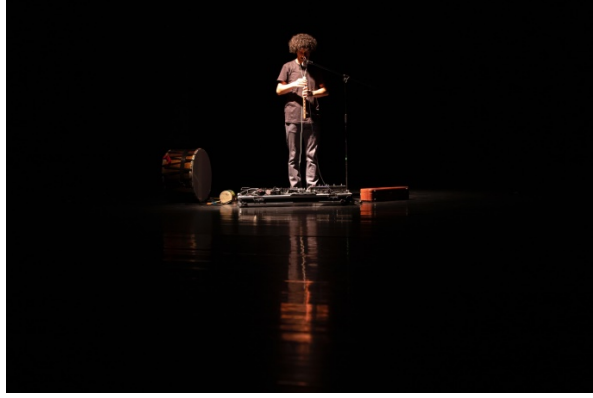
3. Bölüm: Arınma. Hareket semiyotiklerinin en belirgin olduğu bu bölümde beden yerde oturarak zeybek tavrını tasvir eder. Bir süre seyirciyle, mekanla, başlık ve tasla ilişkilenen bakışlar gerçekleşir. Başlık ve tas arasındaki duruş bıraktıklarının temsili olan aksesuarlardan ayrılan çıplak bir bedene gönderme yapar. Çevreyi izleyen performansçı suyla dolu tase doğru yönelir ve yer seviyesinde dizlerinin, ellerinin yardımıyla tase gider. Tasın içine bakar ve dizlerinin üzerine oturur. Bir süre tase bakar ve elleriyle suya temas eder. Bu bölüm arınmak, temizlenmek için yıkanmayı temsil eder. Eller, kollar, baş, yüz, ense ve bacaklar olmak üzere beden suyla teması gerçekleşir. Burada ağır ama güçlü hareket kaliteleri belirginleşmeye başlar.

Fotoğraf 7. E. Yaren Karademir

Fotoğraf 8. E. Yaren Karademir

Fotoğraf 9. Canberk Ulaş

4. Bölüm: Bırakma. Suyun bir parçasını alıp tasın üzerinden geçip yürümeye başlar. Taşdığı su ellerinden akıp giderken yürümeye devam eder ve sırtı dönük elleri başının üzerinde durarak bekler. Müziğin eşliğiyle elleri yana doğru bırakır ve bedenine vurmaya başlar. Her vuruşta sağa, sola doğru uzayan kollar bedene geri döner ve her hamlede hızlanır. Kendi kendine vurma eylemi yere düşerek sonlanır. Asma davulun ve ses tasarımının sesleriyle birlikte seyirciye doğru dönerek yer seviyesinde ellerin ve ayakların desteğiyle ilerler. Sağ ön sahne çeyreğinde yükselerek bacağını tutar ve dengeyi bulur. Bacak yere hızla düşer ve tekrar kalkarak dengeyi sağlar. Kollar ve yere sağlam basan ayaklar hareket kalitelerini güçlendirir. Yer seviyesinde sol kulis çeyreğine doğru yönelir ve durup ayağa kalkar. Birkaç adım sonra sağ ayağı çekerek parmak ucunda bekler ve tekrar öne düşer. Bu düşüşle birlikte hareketler kendi içinde doğaçlamalarla farklı kişisel semiyotikleri barındırır. İlerleyen beden alçalıp yükselen formlarda sıçramalar, atlamalar, güçlü ve zayıf hareket kaliteleriyle ağırlaşarak tasa yaklaşır. Elleriyle yere temas eder ve tasın üzerine başını koyarak bedenini yere bırakır. Bir süre bakışlar devam eder ve ışık kapanır. Tüm ışıklar kapanana kadar müzik devam eder ve eser sonlanır.

Sonuç

Çalışmamın temelindeki semiyotik kavramı, Zeybek dansının hareket göstergelerini yorumlama, üretme ve anlamlandırma süreçlerini kapsamaktadır. Üretim süreci boyunca farklı beden kalitelerine sahip olan dans sanatçılarının, hareketi yorumlama şeklini incelerken, dansçının kendi özünde bulduğu hem bilişsel hem duygusal hem de düşsel dışavurum süreçlerini değerlendirilmiştir.

Atölye çalışmalarında otuz beş dansçının katılımıyla başlayan araştırmada, Aydın yöresinin hareket semiyotikleri çağdaş dans sanatı bağlamında yeniden yorumlanmaya çalışılmıştır. Doğaçlama hareket unsurları üzerinden deneyimlenen çalışmalar, dansçıların öz de kendilerini ifade edebildikleri bir zeybek dansını icra etmelerini sağlamıştır. Referans noktası olarak alınan zeybek dansı hareket semiyotikleri, sadece bir hareket olarak değil, yorumcunun iç dünyasındaki duygu ve düşüncesini, an da yaşadığı deneyimi betimlemektedir. Semiyotik kavramıyla değerlendirildiğinde yorumlanan, yeniden üretilen ve kişiye ait anlamları ifade eden bu yöntemde çalışmanın niteliği yansıtılmaktadır.

Çalışma, metodolojik olarak üretilenler üzerinden değerlendirildiğinde başlangıçta planlanan ve yapılandırılan süreç değişiklik göstermiştir. Grup çalışması olarak planlanan koreografi bir müzisyenin doğaçlama müzik eşliği ile gerçekleşen solo eser formatında tamamlanmıştır.

Koreografi üretimine baktığımızda aslında her şey bilinçle gelişmemiştir. Araştırma aşamasında kişiler bilincin küçük bir parçası olarak uzun vadede bu eserde, zeybek dansının her deneyimini güncellemişlerdir. Çağdaş dans sanatı bağlamında koreografi üretmenin açıklığı ve özgürlüğü, aslında geleneksel dansların geçmiş ve bugününü bir araya getiren kişisel deneyimleri ve öze dönme durumunu tartışmaya açar.

Eserde dansçının zeybek hareket semiyotiklerinden çıkarttığı anlamı koreografi unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu unsurların çizgisinde üretilenlerin koreografide dönüşüm aşaması bedeni virtüöz seviyesinde kullanabilen dans sanatçılarının çalışmalarıyla geliştirilmiştir. Üretilen eserde danstan biraz daha konteksti olan ritüel bir hikâye yaratılmıştır. Aslında zeybek dansının hikayesi kişiye göre değişen anlamlar taşıyabilen bir durumu yansıtmaktadır. Bu bağlamda eserin icra edildiği süreç, bugünün dansçısının verilen doneler üzerinden yaptığı dışavurum olarak değerlendirilebilir. Dansçının semiyotik birikimiyle hareket edilerek eserin üretim sürecini gerçekleştirdiğimizi söyleyebilirim.

Halk dansları üretim süreçlerinde sahadan alınıp sahneye taşınan geleneksel dans formları da aslında binlerce yıllık oyunu sahneye taşımak değil bugünün yorumuyla dansı yorumlamak olarak değerlendirilmelidir. Burada önemli nokta, geleneğe olan bağlılık ve aidiyet duygusunun verdiği şekilde ataları taklit etme olarak yorumlanabilir. Buna göre halk danslarının üretim sürecini güncel dans anlayışıyla yeni kuşak icra geleneği bağlamında da tanımlamak mümkündür.

Semiyotik bakış açısına göre de üç temel öge olarak koreografi tanımlayabilir.

Etnografik ve bütüncül açıdan değerlendirildiğinde, izleyiciye göre eserde yaşanan olayın niteliği önemlidir. Koreografi zamanın etkisiyle değişen bedeni, yüklerinden arınan, özüne dönen ve kendiyi yüzleşen, duygularının dışavurumunu yansıtan bir süreci ortaya koymaktadır.

Koreografik bakış olarak değerlendirildiğinde, koreografideki hareket yoluyla açığa çıkan davranışın bana yansımaları, kendi zamanımın akışı olarak tanımlanmıştır.

Performansçının esere bakışı olarak da eser içindeki müzik, kostüm ve aksesuar, sahnedeki nesnelere, ışık gibi koreografik unsurların kendisinde yarattığı etkiyle ortaya çıkan dışavurum sürecini yansıttığı söylenebilir.

Geleneksel dansların teknik anlamda incelenmesinin farklı yöntemleri olduğunu biliyoruz.

Araştırma boyunca uygulanan çalışma metodlarının çağdaş dans sanatıyla geleneksel dansları iç içe geçiren, güncel olana dair unsurlar taşıdığı söylenebilir. Yapılan çalışmanın sınırlarının açık uçlu olması sebebiyle spesifik analizlerin ve değerlendirmelerin her aşamada tekrarlanması kanaatindeyim. Koreografimin gerek halk dansları gerekse çağdaş dans sanatı alanına yeni bir bakış açısı kazandırabileceğini düşünülmektedir. Çalışmamın hem halk dansları hem de çağdaş dans alanındaki koreograf, dansçı ve müzisyenlere farklı bir bakış açısı sunacağı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça / References

- And, M. (2016). *Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles, (2017). *Poetika Şiir Sanatı Üzerine*. Çev: Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Ergin, M. (1958). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eroğlu, T. (1994). *İnsan ve Oyun*. Kayseri: Milli Folklor Yayınları.
- Huizinga, J. (2017). *Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wheeler Kealiinohomoku, J. (2007). Halk Dansı (Çev: Tuğçe Işıkhana). *Milli Folklor* Yıl:19, 73, 129.
- McLuhan, M. (2012). *Media and cultural studies Keywords, The medium is the message*. Uk: Wiley Blackwell.
- Özbilgin, M. Ö. (2003). *Zeybeklik Kurumu ve Zeybek Oyunları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öztürkmen, A. (1998). *Türkiyede Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Topaloğlu, H. (2010). Gölgedeki Bedenler: Bedenin İnşa Sürecinde Toplumsal Etkileri. *Alternatif Politika*, 2(3), 251-276.